

II. СЛОВО ЯК ЗАСІБ МИСТЕЦЬКОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ЕТНОСВІТУ

ISSN 2411-4758 (Print) 2518-1602 (Online)

Native word in ethnocultural dimension, Drohobych, Posvit, 2021, pp. 112-121.

DOI: 10.24919/2411-4758.2021.213927

УДК 811.161.2:373:32

МОВНИЙ АСПЕКТ ІДІОСТИЛЮ ВІКТОРА ПЕТРОВА-ДОМОНТОВИЧА

Олена КРАВЧЕНКО-ДЗОНДЗА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) olencha1968@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4857-3460>

Research ID: N-8769-2018 <https://www.researcherid.com/rid/N-8769-2018>

Статтю подано до редколегії / The article is submitted to the editorial board:
18.09.2020

Статтю опубліковано / The article is published: 22.02.2021

У статті уточнено поняття картини світу та ідіостилю письменника, простежено реконструкцію картини світу письменника у парадигмі сучасних досліджень, розглянуто систему образно-виражальних засобів художнього мовлення письменника крізь призму «інтелектуальної» прози ХХ століття. Визначено інтертекстуальність як характерну рису літературної практики Віктора Петрова-Домонтовича.

Ключові слова: ідіостиль, мовна особистість, інтелектуальна проза, інтертекстуальність, алюзія, ремінісценція.

LANGUAGE ASPECT OF VICTOR PETROV-DOMONTOVYCH'S IDIOSTYLE

Olena KRAVCHENKO-DZONDZA

Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor, Department of philological sciences and techniques of teaching in elementary school, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine) olencha1968@gmail.com

The article identifies the peculiarities of author's idiostyle in the context of problems of language history and linguoculturology, which extends ideas about the artist's work, features of his linguistic personality against the background of cultural traditions and allows to determine the author's place in the history of national culture. The reconstruction of the picture of the writer 's world in the paradigm of modern literary, linguistic and cultural studies has been traced. Linguistic units that reflect the artistic picture of the world undergo all sorts of transformations and acquire additional meanings, expanding the semantic field of a particular linguistic sign. The artistic and semantic volume of the word, new meaningful and connotative shades in a specific artistic text (the novel «Girl with a Bear») have been considered. The architectonics of the novel «The Girl with the Bear» is the result of Petrov-Domontovych's special linguistic style, built on the use of artistic and cultural-historical discourses.

Petrov-Domontovych was a talented master in his search for a semantically capacious and multifunctional artistic word, enriching the language of works with original interpretations of metaphorical formations. He expressed mental processes and feelings with the help of concrete-sensory forms, profiling their new properties, rethinking human life.

Intertextuality as a characteristic feature of Petrov-Domontovych's literary practice in the paradigm of modern ideas on the background context of the linguistic and figurative picture of the writer's world has been defined. The analysis of the forms of objectification of a «foreign language» in the novel «The Girl with the Bear» allows us to consider it as an context used to create a holistic linguistic and figurative picture of the author's world. The author implements a certain model of artistic communication, creating an original, fundamentally new text, guided by certain communicative intentions and known to him methods of aesthetic influence on the reader.

Key words: *author's idiostyle, intertextuality, intellectual prose, linguistic personality, allusion, reminiscence.*

Постановка проблеми. Дослідження мовних аспектів творчості письменника в контексті проблем історії мови та лінгвокультурології сприяє поглибленню уявлень про індивідуальний стиль митця, дає можливість визначити багатоаспектні риси конкретної мовної особистості в контексті історико-культурних традицій першої половини ХХ століття. Кожен письменник, освоюючи стилістичні, лексичні, синтаксичні ресурси мови, створює художній твір, у якому встановлює певні асоціативні та смислові зв'язки, які є відображенням авторської картини світу. Тож, на думку Марії Гірняк, завдяки індивідуалізму автора «читає здійснює «семантичні відкриття», які, врешті-решт, змушують текст сказати більше, ніж він насправді говорить, тобто з'ясувати в тексті те, що в ньому передбачене, але не сказане» (Гірняк, 2004, с. 28). Авторські мовно-образні трактування дійсності, зображення людини в ній крізь призму суб'єктивного бачення, зреш-

тою, мовний контекст епохи – усе привертає увагу дослідників мови художньої літератури.

Аналіз творів, які експлікують потенціал мовної особистості письменника, виокремлює аспекти інтелектуально-особистісної проблематики автора, яка проявляється як на лексичному, так і на синтаксичному рівнях мовотворчості. Особливо це актуально щодо літератури модернізму, адже саме з творчості модерністів, на думку дослідників, зокрема Мішеля Фуко, почалося повернення «літератури до самої себе».

Доба, у яку жив і писав Віктор Петров-Домонтович, остаточно змінила традиційне бачення духовних цінностей, моральних орієнтирів, сутності життя та почуттів людини. Творчість письменника рельєфно відтворює дух часу та відображає мовно-культурологічні тенденції першої половини ХХ ст. Тож так важливо звернути увагу на одного з таємничих авторів епохи інтелектуальної літератури Віктора Платоновича Петрова-Домонтовича.

Аналіз досліджень. Творчий доробок Петрова-Домонтовича сприймається неоднозначно – від цілковитого захоплення до тотальної критики. У наукових розвідках, критичних статтях іноді наштовхуємося на цілком невмотивовані та застарілі оцінні судження щодо його творів. Попри те що на сьогодні є достатня кількість праць, присвячених письменницькому доробку Петрова-Домонтовича, поза увагою залишилась проблема дослідження мовного аспекту ідіостилю письменника, а це дає змогу оцінити внесок у розвиток системи художніх і синтаксичних засобів національної мови, визначити окремі тенденції розвитку літературної мови.

Літературознавці (В. Агеєва, Ю. Ганошенко, О. Гриценко, Ю. Загоруйко, С. Павличко) розглядають у своїх дослідженнях «інтелектуальну» прозу ХХ століття «крізь призму ідей філософії екзистенціалізму як домінанти художнього мислення українських митців. Серед екзистенціальних модусів, які відіграють центральну роль у філософському сприйнятті аналізованих творів, літературознавці виділяють такі, як абсурдність буття, відчуженість, самотність, нещирість, нездійсненність сподівань, відповідальність особистості за власне існування, вибір між раціональним / ірраціональним, духовним / тілесним початками людської екзистенції тощо» (Єрмоленко, 1999, с. 8). На їхню думку, осмислення складних філософських проблем і одночасне переосмислення усталених істин, канонів подається автором крізь призму власного та суспільного світогляду 20-30-х років ХХ ст.

Аналізуючи роман «Дівчинка з ведмедиком», один із перших дослідників творчості В. Петрова-Домонтовича Юрій Шевельов наголо-

сив на потребі подвійного прочитання тексту. На його думку, роман «ховає в собі більше, ніж видно на поверхні» (Шерех, 1998, с. 79). Твір захоплює неоднозначністю тлумачення життєвих історій, неординарними образами української інтелігенції, несподіваними вкрапленнями думки автора в сюжетну розповідь, що вказує на літературне експериментування автора.

Мета статті. У запропонованій науковій розвідці розглянемо мовні аспекти ідіостилю Віктора Петрова-Домонтовича в безпосередньому зв'язку зі світоглядною орієнтацією автора, з відтворенням моделі особливої мовної картини світу в романі «Дівчинка з ведмедиком».

Виклад основного матеріалу. Як зауважують дослідники творчості Віктора Петрова-Домонтовича, письменник у своїх творах віддає перевагу вживанню слів, випробуваням мовною практикою 20-х років ХХ ст., уникаючи словесних експериментів, які властиві були мовотворчості письменників першої половини ХХ ст. (Гірняк 2004; Куриленко, 2007). Нечисленні лексичні інновації, які мають місце у романі «Дівчинка з ведмедиком», не претендують на новітнє трактування значення слова і є органічним складником мовної тканини твору. Автор визначив свій твір «як любовно-белетристичний або філософсько-інтелектуальний роман, співвідносний з новим європейським інтелектуальним романом першої половини ХХ ст.» (Агеєва, 2006, с. 9).

Аналізуючи систему образно-виражальних засобів художнього мовлення письменника, розглянемо насамперед епітети як один із засобів мовотворчості письменника. Епітети у романі «Дівчинка з ведмедиком» знаходять морфологічне вираження переважно у прикметниках або дієприкметниках, рідше – у прислівниках або іменниках. Не заперечуючи художньо-естетичної функції епітета, яка «передбачає вплив мовних образів на емоції реципієнта» (Домонтович, 2000, с. 300), виділимо окремо текстотвірну функцію, яку автор використовує для вияву тієї інформації, що стане суттєвою для наступного розгортання сюжетної лінії чи розкриття людських характерів. За допомогою епітета письменник підкреслює індивідуальність епохи, особливості життя героїв твору, виокремлює неповторність певного предмету побуту (Гудков, 2003, с. 55). Наприклад, опис: «Я згадав *вогжуватий, голій* без снігу січень 1918-ого року, *фіолетові* присмерки, *живу* тривогу пожеж та вибухів, *темні* будинки, *глуху* нудьгу порожніх вулиць, *гороховий, солодкуватий, зелено-жовтий крихкий* хліб...». У цьому уривку епітети не просто окреслюють епоху революції, протиставлену новому часові, добі НЕПу, але й надають тексту виразності, пластичності. Розповідь будується на протиставленні, а стилетвірну роль відіграють саме епітети: «Після моєї

продимленої вогкої *печерної* кімнати було чудно ввійти в чисту, простору, світлу, теплу квартиру Тихменевих», «У кімнатах було світло, душно й сухо ... тремтіла *легка, пухка прозора* курява...». Характерним для творчого стилю Петрова-Домонтовича є послідовне використання кількох епітетів підряд, які ніби дають читачеві можливість вибрати найдосконаліший і найвлучніший. Наприклад: *дражливе, безтактне, бравадне* запитання; слова *відносні, умовні й сумнівні*; химера *виліяла, вицвіла, витрухла*.

Також у художньому тексті за допомогою епітета передається іронічний смисл: *арлекінадні* вигуки, *крикливі* місяди, *галасливі* ярмаркові оплески. Наприклад, у словосполученні «крикливі місяди» дистрибут «місяда» наділений позитивним значенням у поєднанні з атрибутом «криклива» з негативним відтінком значення («Місяда» – поетичний твір німецького поета Клопштока, створений за біблійними мотивами), що породжує іронічний смисл розповіді. Це пов'язано з тим, що означення загалом та епітет зокрема, маючи ослаблене номінативне значення, актуалізує натомість ознаку кваліфікативного характеру, що приводить до індукування емоційно-оцінних сем (Агеєва, 2006, с. 94 – 95). Функція епітета як виразника суб'єктивної авторської оцінки сприяє цьому. Наприклад: *жива, гостра буфонада, викривлена еліпсами* (так автор характеризує розмову – О. К.-Д.) Кожна індивідуально-авторська мовна одиниця, яку використовує письменник, є елементом створеної ним художньої системи тексту. Відображаючи авторське бачення дійсності, мовні одиниці зазнають конотації й набувають додаткових значень, розширюючи семантичне поле того чи того мовного знака.

Окрім епітетів, в архітектоніці інтелектуального роману знаходимо метафоричні утворення, які підсилюють художньо-психологічну сутність твору. На відміну від психологічної прози початку ХХ ст., якій притаманне ускладнене і багатозначне метафоричне мислення, у романі Петрова метафора є раціональною і «скупкою» на вияв почуттів, емоцій, що, зрештою, підсилює особливий тип образного мислення письменника: «*Нудьга – то потвора з головою Горгони*», «*... час плентається мляво і повільно*», «*Білими саванами гігантських мерців вони марили в зупиненій німій тиші...*», «*Місто марило весняним бредом*», «*Площа перед оперовим театром горбилась вигибами перехречених вулиць і танула в приємках зимового дня...*». Така скупість фраз не применшує образності мислення автора, а навпаки, підсилює імпліцитно-оцінне значення художньо-образного засобу. Репрезентуючи непросту епоху, неоднозначний авторський стиль, образні засоби доволі яскраві, експресивні й позиціонують Петрова-Домонтовича як інтелектуала.

Характерною рисою літературної практики письменника є інтертекстуальність, тобто використання в текстах «чужої мови». На думку мовознавців, «інтертекстуальність – це співвіднесеність тексту з іншими текстами, коли один із них актуалізує у своєму внутрішньому просторі інший, збуджуючи аперцептивні можливості свідомості читача й водночас реалізуючи комунікативну частину авторського задуму» (Куриленко, 2007, с. 6). Найчастіше вживання «чужої мови» як інтертексту є свідченням прихильності автора до певних літературних і культурних традицій, виявом особистих симпатій і авторського смаку. Джерелом інтертекстуальності «як взаємодії смислородювальних структур може бути культурний (передусім літературно-художній) і соціально-історичний контексти» (Кондратенко, 2012, с. 7).

Важливим у цьому аспекті є аналіз інтертекстуальних впливів, які стали вираженням соціального, культурного й мовного досвіду як автора, так і читача. Інтертекстуальність роману «Дівчинка з ведмедиком» свідчить про використання автором прецедентних текстів, які є феноменами власне когнітивного, а не лінгвістичного плану й актуалізують значущу для автора фонову інформацію, апелюючи до «культурної пам'яті» читача». Ю. Караулов прецедентними вважав тексти, які: «1) значущі для тієї чи тієї особистості з пізнавального або емоційного погляду, 2) мають надособистісний характер, тому добре відомі широкому оточенню цієї особистості, у тому числі її попередникам і сучасникам, 3) звернення до яких повторюється неодноразово в дискурсі цієї особистості» (Караулов, 1982, с. 216 – 217).

Розглянувши фоновий контекст роману «Дівчинка з ведмедиком», зазначимо, що автор використовує різні форми «чужої мови» у вигляді алюзій, ремінісценцій та цитат. Включення цих елементів у текст роману підтверджує надзвичайну ерудованість і обізнаність автора з певними культурними епохами, текстами класиків світової літератури. Використовуючи цитування класиків для створення художнього тексту, письменник водночас апелює до авторитетної літературної традиції. Таким чином вкотре підтверджується його репутація як автора інтелектуального роману.

Одним із видів «чужого слова» є ремінісценція, яку Юлія Башкатова визначає як «...прийом, який полягає у відтворенні відомих читачу «чужих» висловлювань шляхом перенесення їх частково з одного контексту в інший та наповнення їх новими відтінками змісту» (Башкатова, 2006, с. 22). Ремінісценцію як ще одну форму «чужої мови» характеризує вживання автором у тексті імен і образів світової літератури. Така тенден-

ція, на нашу думку, свідчить про авторське ставлення до актуалізації тих чи тих антропонімів.

Описуючи бомбоньерку, письменник згадує героїв російської літератури (Чацького, Софію, Онегіна, Тетяну), Зининих ляльок порівнює з героями українських пісень – Грицем і Марусею: *«На горішній полиці прабабушчина бомбоньерка 20-их років... В такій бомбоньєрці Чацький возив цукерки Софії й Онегін – Татяні Ларіній»*; *«Ляльки різноманітні: є пишні в кокошиках бояришні, є просто ляльки як ляльки, з фарфоровими обличчями, жовтим канаресчним волоссям, мережаним убранням і безглуздою блакиттю очей, є Гриць з червоним поясом, а з ним – у вишиваній сорочці Маруся»*.

Алюзія як одна із форм «чужої мови» виступає своєрідним авторським натяком на якийсь відомий літературний чи історичний факт, хоч це й не цитата. «Алюзія відрізняється від цитати своїм імпліцитним характером: прямого запозичення немає, а наявний текст лише викликає певні асоціації з передтекстом. Читач має самостійно встановити семантичний зв'язок із текстом-першоджерелом, а асоціації, що виникають у процесі ідентифікації, ускладнюють загальну семантику тексту, накладуючись на авторські асоціації» (Кондратенко, 2012, с. 190).

Творчість Петрова-Домонтовича вирізняє багатство літературних асоціацій. Так, подаючи в романі історіософські роздуми автора, згадуючи імена художників, композиторів, письменників, філософів, вкраплюючи елементи стилів мистецтва, автор зосереджує увагу на певних історико-культурних періодах, які були для нього знаменними і тому стали предметом авторського осмислення. Зокрема, у романі «Дівчинка з ведмедиком» виявляємо імена *Гвідо де-Верона, Анрі де-Реньє, Врубеля, Гете, Гофмана, Семенка, Блок, Бальмонта, Ван Гога* та ін. І кожне з них – це не тільки антропонім чи персонаж, але й певне коло авторських і читацьких асоціацій, своєрідне відтворення певної історичної епохи. Автор реалізує у своєму художньому баченні певну модель тексту, у якій його текст вступає в діалог з чужими текстами, а позатекстова дійсність є репрезентацією авторського світобачення й ідіостилю письменника.

Інтертекстуальні алюзії також вибудовуюся через топонімічні структури. Наприклад, міський текст у «Дівчинці з ведмедиком» наповнений реальними для того часу назвами кав'ярень, кінотеатрів, магазинів Києва. Автор деталізує усі локації (вулиці, аптека, їдальня *Kola Kobiet*, пивна), в яких перебуває головний герой: *«звіряв годинника на Окриконкомі, на телеграфі, на будинку південних залізниць, критому ринку, хронометрі на Хрещатику біля аптеки, в крамниці коло Золотих Воріт»*, *«на розі Золотоворітської та Підвальної»* продає за безцінь свої книж-

ки і попрямував до пивної «1-ої Держброварні Київського харчотресту, К. Шульц» (Домонтович, 2000, с. 53). Надає перевагу київському міському текстові, представленому топонімічним малюнком із певним позитивним асоціативним полем. На противагу йому урбаністичні тексти Москви і Берліна сповнені цілком протилежних асоціацій, а описи цих міст відтворюють вже авторські інтенції. Тож і поїздка до Москви, яка була несподіванкою для Варецького, виявилася знаковою для його подальшої долі. У Москві «круті горбаті московські вулички» були заповнені автомобілями, які отруювали «повітря бензиновим чадом і пронизуючи мозок диким дзюркотом сирен» (Домонтович, 2000, с. 67). Події у романі відбуваються на фоні урбаністичного пейзажу, що є один із проявів модернізму. Місто, на тлі якого відбуваються події, автор описує досить непривабливо, підсилюючи цим у читача песимістичне сприйняття приреченості своїх героїв. Посилення суб'єктивності нарації, захоплення інтертекстуальними алюзіями, а звідси послаблення динаміки розвитку подій, надмірна схематизація героїв є проявом аналітичного способу мислення автора, інтелектуалізму його прози.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, архітектоніка роману «Дівчинка з ведмедиком» є свідченням особливого мовного стилю Петрова-Домонтовича, побудованого на використанні мистецького та культурно-історичного дискурсів. Автор реалізує певну модель художньої комунікації, створюючи оригінальний, принципово новий текст, керуючись певною авторською позицією й відомими йому прийомами естетичного впливу на адресата. Виокремлення окремих рис авторського ідіостилю Віктора Петрова-Домонтовича засвідчило важливість проблеми аналізу мовної картини світу письменника з перспективою дослідження не тільки образно-виражальних засобів і фонової інформації у текстах, але й усього семантичного простору інтелектуальної прози першої половини ХХ ст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Агеева, В. (2006). *Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича*. Київ: Факт.

Башкатова, Ю. А. (2006). *Інтертекстуальність словесно-художественного портрета*. Кемерово: Кузбасвузиздат.

Белімова, Т. (2005). *Інтертекстуальна основа художньої прози В. Домонтовича (на матеріалі романів «Дівчина з ведмедиком», «Доктор серафікус» та «Без ґрунту»): [Дисертація кандидата наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка]*.

Гірняк, М. (2004). Слово і мовчання: самоусвідомлення через Іншого (на матеріалі інтелектуальної прози В. Петрова-Домонтовича). *Слово і час*, (11), 28–36.

- Гудков, Д. (2003). *Теория и практика межкультурной коммуникации*. Москва: ИТДГК «Гнозис». Взято з: <http://kmib.net/uchebniki/2j.pdf>
- Домонтович, В. (2000). *Без ґрунту*. Київ: Видавництво «Гелікон».
- Єрмоленко, С. Я. (1999). *Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови)*. Київ: Довіра.
- Караулов, Ю. (1987). *Русский язык и языковая личность*. Москва: Наука.
- Кондратенко, Н. В. (2012). *Синтаксис українського модерністського і пост-модерністського дискурсу*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Куриленко, І. А. (2007). Екзистенціалістська модель українського інтелектуального роману 20-х років ХХ століття. [Дисертація кандидата наук, Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна].
- Переломова, О. С. (2008). Інтертекстуальність як системотвірна тексто-во-дискурсивна категорія. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, (34), 87 – 95.
- Шерех, Ю. (1998). Шостий у гроні. В. Домонтович в історії української прози. *Шерех Ю. Поза книжками і з книжок*. Київ: Час.

REFERENCE

- Aheieva, V. (2006). *Poetyka paradoksa: Intelektualna proza Viktora Petrova-Domontovycha [Poetics of paradox: Intellectual prose of Victor Petrov-Domontovich]*. Kyiv: Fakt. [in Ukrainian]
- Bashkatova, Yu. A. (2006). *Interekstualnost slovesno-khudozhestvennogo portreta [Intertextuality of a verbal and artistic portrait]*. Kemerovo: Kuzbassvuzizdat. [in Russian]
- Belimova T. (2005) *Interekstualna osnova khudozhnoi prozy V. Domontovycha (na materialy romaniv «Divchyna z vedmedykom», «Doktor serafikus» ta «Bez gruntu») [Intertextual basis of V. Domontovich's fiction (based on the novels «The Girl with the Bear», «Doctor Seraficus» and «Without Soil»)] [Candidate's dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv]. [in Ukrainian]*
- Hirniak, M. (2004). *Slovo i movchannia: samousvidomlennia cherez Inshoho (na materialy intelektualnoi prozy V. Petrova-Domontovycha) [Word and silence: self-awareness through the Other (on the material of intellectual prose of V. Petrov-Domontovich)]*. *Slovo i chas – Word and Time, 11*, 28–36. [in Ukrainian]
- Gudkov, D. (2003). *Teoriya i praktika mezhkul'turnoj komunikacii [Theory and practice of intercultural communication]*. Moscow: «Gnozis». [in Russian]
- Domontovich, V. (2000). *Bez hruntu [Without soil]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Helikon». [in Ukrainian]
- Iermolenko, S. Ya. (1999). *Narysy z ukrainskoi slovesnosti: (stylistyka ta kultura movy) [Essays on Ukrainian literature: (stylistics and culture of language)]*. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian]
- Karaulov, Yu. (1987). *Russkyi yazyk y yazykovaia lychnost [Russian language and linguistic personality]*. Moscow: Nauka. [in Russian]

Kondratenko, N. V. (2012). *Syntaksys ukrainskoho modernistskoho i postmodernistskoho diskurs [Syntax of Ukrainian modernist and postmodernist discourse]*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho. [in Ukrainian]

Kurylenko, I.A. (2007). Ekzystentsialistska model ukrainskoho intelektualnoho romanu 20-kh rokiv XX stolittia [An existentialist model of the Ukrainian intellectual novel of the 1920s.]. [Candidate's dissertation, V. Karazin Kharkiv National University]. [in Ukrainian]

Perelomova, O. S. (2008). Intertekstualnist yak systemotvirna tekstovo-dyskursyvna katehoriia [Intertextuality as a system-forming text-discursive category]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Humanitarian Bulletin of Zaporizhia State Engineering Academy*, 34, 87 – 95. [in Ukrainian]

Sherekh, Yu. (1998). Shostyi u groni. V. Domontovych v istorii ukrainskoi prozy. [Sixth in the bunch. V. Domontovych in the history of Ukrainian prose]. *Sherekh Yu. Poza knyzhkamy i z knyzhok [Outside of books and from books]*. Kyiv: Chas. [in Ukrainian]